

En record de Josep Roca-Pons

El passat 28 d'agost Josep Roca-Pons, fill de Sarrià (1914), gramàtic i professor emèrit de la Universitat d'Indiana (Bloomington, Indiana, als Estats Units d'Amèrica) i membre numerari de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, va morir a Ribes, la vila del Garraf, prop de Sitges. El matrimoni Roca residia a Sitges des del seu retorn definitiu al país natal.

L'endemà al matí, a la parròquia vella de Sitges, amics, antics deixebles, col·legues, veïns i autoritats dels governs local i autonòmic van aplegar-se per retre-li el darrer comiat i fer costat als familiars. Recordo que hi vaig arribar d'hora, i també recordo com, extraviada la mirada mar endins des de la solitud de la plaça de l'església, damunt la mar blava de la blanca vila, se'm barrejaven velles remembrances de bonhomia i imatges recents de decandiment de l'amic traspasat.

Josep Roca-Pons es llicencià en dret (1935) i cursà també filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona. Els fets dramàtics d'aquells anys interromperen uns estudis que es clogueren finalment amb una nova llicenciatura en filologia romànica el 1941. Es doctorà a la universitat de Madrid, com calia, el 1953 amb una tesi sobre les perífrasis verbals, un camp complex dels estudis gramaticals. Publicada amb el títol d'*Estudios sobre las perífrasis verbales del español*, li fou atorgat el Premi Menéndez y Pelayo el 1958. Després de professar alguns cursos de gramàtica general a la Universitat de Barcelona (1947-1955), les circumstàncies locals del moment el degueren empènyer mar enllà, i fou professor a Santiago de Cuba (1956), primer, i ben aviat a Bloomington (1958) fins a la seva jubilació (1981). Quan es van iniciar els estudis de doctorat a l'actual Universitat Autònoma de Barcelona el curs 1970-1971, Roca gaudia d'any

sabàtic i fou convidat a fer-hi docència. Llavors el vaig conèixer en persona i vaig familiaritzar-me amb el seu estil dialogant, rere el seu aire distret: no alligonava, et demanava l'opinió com aquell qui acaba d'arribar a l'ofici. Mentre la matèria devia ser considerada opinable, la conversa podia adoptar l'aire d'un intercanvi entre metge i malalt o es tornava dialèctica; quan calia deixar les coses clares, no s'estava de fer-ho amb contundència, posant un èmfasi especial en la dicció. També era així quan expressava opinions polítiques —per al nord-americà mitjà, Roca era, sens dubte, un radical.

Haig de dir que, abans de fer-ne la coneixença personal, el nom de Roca-Pons ja m'era conegut. De fet, ho era de tots els estudiants de lletres del llavors districte universitari de Catalunya i Balears, si més no, perquè els seus dos volums de la *Introducción a la gramática* (1960) havien estat un dels punts de referència obligats per a qui volia endinsar-se en les modernes teories lingüístiques (que llavors volia dir els diversos estructuralismes) i per a qui preparava unes oposicions d'institut (em refereixo a les entitats a què en aquell temps al·ludia la sigla INEM i que després foren conegudes com a INB, IB i IES, consecutivament). Roca era un bon lector, coneixedor de primera mà i estudiós de les obres que havien deixat petja en la lingüística general, i això li n'havia permès aquella síntesi.

Però als Estats Units d'Amèrica hagué de dedicar-se a l'ensenyament del castellà i del català. La *Introducción a la llengua catalana* (1971) i la *Introduction to Catalan literature* (1977) en foren conseqüència. Entremig havia publicat *El lenguaje*, que aparegué en 1973. Ara, allò que el motivava més era la tasca d'impulsar els estudis catalans a l'Amèrica del Nord, i es va mobilitzar amb aquest objectiu. La North American Catalan Society —de la qual fou el primer president— i la *Catalan Review* en són les iniciatives més significades i de més rendiment. Tot i així, el que a mi personalment sempre m'ha captivat d'en Roca professor és l'estimació que va saber suscitar entre els seus deixebles. Em pregunto com s'ho feia per infondre tant d'entusiasme per una causa tan «menuda» i, a més a més, aconseguir un retorn de caliu humà tan incondicional!

De tornada al país, Roca va esforçar-se a posar en marxa altres iniciatives de relació entre catalans i nord-americans o altres iniciatives relacionades amb la vida cultural catalana. Va maldar per promoure la candidatura de J. V. Foix —com ell mateix, veí de Sarrià, amb qui l'unia una vella amistat i a qui admirava— al Premi Nobel de Literatura. És clar que Foix era el seu candidat, però l'objectiu ultrapassava, un cop més, tot personalisme. En una època en què ens hem avesat a confondre l'objectiu i l'èxit, l'actuació de Roca en aquest camp i en d'altres és tota una lliçó; Roca mai no hauria sabut entendre que hom pugui arribar a actuar acomodaticíament, enfilant una situació d'una manera que en garanteixi l'èxit, a costa de sacrificar-ne l'objectiu. A Josep Roca, no li recava perdre si, al capdavall, havia fet allò que creia que calia fer.

La Generalitat reconegué els seus mèrits atorgant-li la Creu de Sant Jordi (1988). L'Institut d'Estudis Catalans l'acollí entre els seus membres (1989). Hi va treballar amb tenacitat, sobretot a la Comissió de Gramàtica, tant si les seves idees —sovint ardides, però sempre fonamentades lingüísticament— reeixien com si no, fins i tot quan les seves forces ja minvaven i la feina esdevenia cada dia més feixuga. No s'arronsava de cap proposta si la considerava racional i n'estava convençut, tant si es tractava d'entrar *m*, *t* i *l* com a formes pronominals al diccionari (sense guionets a dreta ni a esquerra), d'esmenar el tractament fabrià de les combinacions pronominals o d'elaborar una ortografia de base fonètica per al català.

No podria cloure aquestes paraules sense mencionar un dels fets que més van contribuir a configurar la vida de Josep Roca-Pons d'ençà que es produí el 1964. Tots els qui el coneixíeu haureu endevinat que em refereixo a la seva unió amb Teresa Boix. En Josep hi va trobar un suport incondicional, i la Teresa ha participat des de primera línia de la vida professional de Josep Roca, dels seus anhels, dels seus treballs, de les seves obres, de les conseqüències del seu mestratge i de l'estimació dels seus deixebles, els quals no l'han deixada pas sola en els moments difícils —si més no, en la mesura que la distància i les obligacions els ho han permès. I és que la casa dels Roca sempre va estar oberta als deixebles d'en Josep, tant si era per a acollir l'exercici de la vida social com si era per a convertir-se eventualment en una segona aula. No parlo d'oïdes. A més d'això, i si m'ho deixeu dir amb una expressió anglesa que per a mi és un tecnicisme gramatical, tant a Bloomington com a Sitges, can Roca havia esdevingut un *landing site* de catalans traslladats als Estats Units d'Amèrica i de nord-americans traslladats a Catalunya, respectivament. Un lloc d'aterratge, d'acollida o de primers auxilis. I em sembla que el costum ha arrelat tan fort que encara sobreviu a la desaparició del mestre.

Deixa'ns, Teresa, que també nosaltres l'enyorem.

JOAN A. ARGENTER
President de la Secció Filològica
de l'Institut d'Estudis Catalans